

מגדל בבל

אחרי שחטאו ונענשו במבול, מנסים בני האדם לענות על ציפיות בוראם, ולהידמות לו ככל האפשר. הם רוצים להיות אחד, הם מבקשים לעשות להם שם:

- (א) ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים: (ב) ויהי בנסעם מקדם ומצאו בקעה בארץ שנער וישבו שם:
(ג) ויאמרו איש אל רעהו הבה נלבנה לבנים ונשרפה לשרפה ותהי להם הלבנה לאבן והחמר יהיה להם לחמר:
(ד) ויאמרו הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים ונעשה לנו שם פן נפויץ על פני כל הארץ: (בראשית יא, 4-1)

כמה כח יש באחדות השפה ובאחידות הדברים! אפילו אלהים מכיר בכך כשהוא אומר בחשש: "ועתה לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות" (שם, 6). כאשר כוחות האנושות מאוחדים לכדי מטרה אחת, היא מצליחה לפתח מדע ויוזמה ביצועית ("הבה נלבנה לבנים ונשרפה לשרפה") ולקדם טכנולוגיה בקצב מהיר ("ותהי להם הלבנה לאבן").

אם זה כ"כ טוב, למה זה כ"כ רע, בעצם? למה מגיע להם עונש? מראשית בריאת האדם נדמה כאילו אלהים מתחרט על שברא לו מתחרה. שוב ושוב הוא נדהם מחוצפתם, חוכמתם, תעוזתם, חוסר צייתנותם ופיקחותם של הברואים בצלמו ובדמותו, ושוב ושוב הוא מתקשה לעכל זאת.

בסיפור גן העדן הוא מעלה חשש שמא האדם עלול להשתוות לו בכוחותיו, בדורו של נוח הוא מתאכזב עמוקות מן ההתנהלות החברתית של האנושות, שכל אחד ממרכיביה רואה עצמו כאילו היה יחיד בעולמו, ממש כאלהיו, וגם כאן הוא מוטרד מפני יכולותיהם של בני האדם, העלולים חס וחלילה להגיע אליו, להידמות לו יותר מדי.

האם זו הסיבה לעונש החמור שמטיל אלהים על בוני המגדל? ייתכן. וייתכן שההיפך הוא הנכון.

בפירושו לפרשתנו מעלה המלבי"ם (1809-1879) רעיון מעניין, כאשר הוא מפרש את הביטוי "שפה אחת ודברים אחדים" לא כירוף של שני ביטויים נרדפים, אלא כתקבולת משלימה בה כל אחד מחלקי המשפט מוסיף משהו על רעהו. לטענתו משמעותה של המילה "דברים" בפסוק היא "עניינים" או "חפצים". לפי דעתו של המלבי"ם, הביטוי "דברים אחדים" משמש לתיאור המצב הנכון והטוב לפני תחילת בניית המגדל: "מימי נח עד העת ההיא היו חיי המשפחה בהשקט ולא רבו הצרכים והקניינים היו מועטים ושווים, שכל זה נכלל במילת "אחדים"... התחילו (את התקופות) החדשות בבנות להם בתי חומה, תחת שעד עתה היו יושבים באהלים... וצימחה מחשבתם ראש ולענה לבנות עיר גדולה ולכונן ממלכה אדירה ובתוכו יבנו מגדל וראשו בשמים, שאז שכחו את ה'..."

כלומר, ההתפתחות הטכנולוגית המהירה בתקופת דור הפלגה, זו שהביאה ליכולות הבניה המופלאות, הביאה איתה גם צמיחה כלכלית ובעקבות כך גם שאיפות חדשות – "לבנות עיר גדולה", "לכונן ממלכה

אדירה", לעזוב את האוהל הדל ולגור בעיר מוקפת חומה ומלאה כל טוב. לדעת המלבי"ם ההשתנות החברתית הזו היא תוצר של מחשבת "רוש ולענה". אני איני מסכימה עם גישה זו – להבנתי, ההיסטוריה מוכיחה שהשתנות חברתית, התפתחות ואפילו גדילתן המתמשכת של קהילות ההשתייכות האנושית (ממשפחה גרעינית לכפר קטן לפורום אינטרנטי חובק עולם וכן הלאה) פועלת לטובתי – בודאי כאישה אך אפילו כיהודיה. למרות זאת, אני מסכימה עם המלבי"ם שמהו בממלכת "המגדל" אכן רקוב, שכן תהליך הצמיחה וההתפתחות שם הוביל לשכחת ה'.
מדוע בעצם? מדוע המעגל המסחרר של צמיחה – שפע- הגדלת שאיפות כלכליות וחוזר חלילה חוסם את הקשר עם אלהים?

המדרש בפרקי דרבי אליעזר מציע פיתרון לשאלה זו, כאשר גם הוא מנסה להסביר את חטאם של בני המגדל: "שבע מעלות היו לו למגדל ממזרחו ושבע ממערבו. מעלים את הלבנים מכאן ויורדים מכאן. אם נפל אדם ומת לא היו שמים לבם אליו, ואם נפלה לבנה אחת היו יושבים ובוכים ואומרים: אוי לנו, אימתי תעלה אחרת תחתיה" (פדר"א כד).

בני המגדל, כך טוען המדרש, היו עסוקים כ"כ בשאיפתם להתעצם, להתעשר, להגביה, עד שהתעוורו זה לזה. התאוה לכוח – שהיא אחות תאומה לתאוות הממון – סימאה את עיניהם ואטמה את ליבם כלפי אחיהם בני האדם. ה"שפה אחת" כבר לא שימשה לתקשורת בין אנשים אלא ביטאה אחדות אידאית שהובילה דווקא לחוסר אמפטיה ולהפרדה כואבת בין איש לרעהו, כי כאשר כולם מדברים רק את לשון הכוח, רק את לשון ה"יותר גבוה, יותר חזק, יותר מהר" החברה מתפוררת.

אני מאמינה שתהליך זה מוביל בהכרח לנטישת האמונה. מי שאינו רואה בפניו של מי שמולו אדם כמוהו, כיצד יזהה בו את "צלם אלהים"? ומי שאינו יודע לזהות את צלם אלהים, האם עוד יש בליבו מקום לאמונה?